

Nemzetközi Jogi és Európa-jogi Tanszék

NEMZETKÖZI JOG II.

Állam

Dr. Hárs András

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Tartalomjegyzék

- I. Az állam helye a nemzetközi jog alanyai közt
- II. Az állam létrejötte, az államiság elemei
- III. Államelismerés és az államiság tartalma
- IV. Kormányelismerés
- V. Az állam büntető joghatósága
- VI. Államok megszűnése
- VII. Államutódlás
- VIII. Fogalomtár
- IX. Önellenző kérdések
- X. Ajánlott irodalom

Átolvasáshoz szükséges idő: 90 perc
Elsajátításhoz szükséges idő: min. 3 óra

I. Az állam helye a nemzetközi jog alanyai közt

A nemzetközi jog alanyai

Általános alanyok:

- állam
- nemzetközi szervezet
- egyén

Speciális alanyok:

- nép, nemzet
- emberiség
- hadviselő félként elismert felkelők
- Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (ICRC)
- Szentszék
- Máltai Lovagrend

Az állam, mint a nemzetközi jog alanya

- állam: általános alany
- a nemzetközi jog alapvető (és sokáig egyetlen) alanya
- a mai napig döntő befolyást gyakorol a nemzetközi jog alakulására
- a nemzetközi jog két elsődleges forrásának – szerződések és szokásjog – fő formálója

II. Az állam létrejötte, az államiság elemei

Az állam létrejötte

- az államiság kritériumai – az 1933-as „Az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló montevideói egyezmény” szerint:
 - állandó lakosság
 - meghatározott terület
 - kormányzat
 - más államokkal való kapcsolattartás lehetősége
- államelismerés: nem eleme az államiságnak!!!

Lakosság

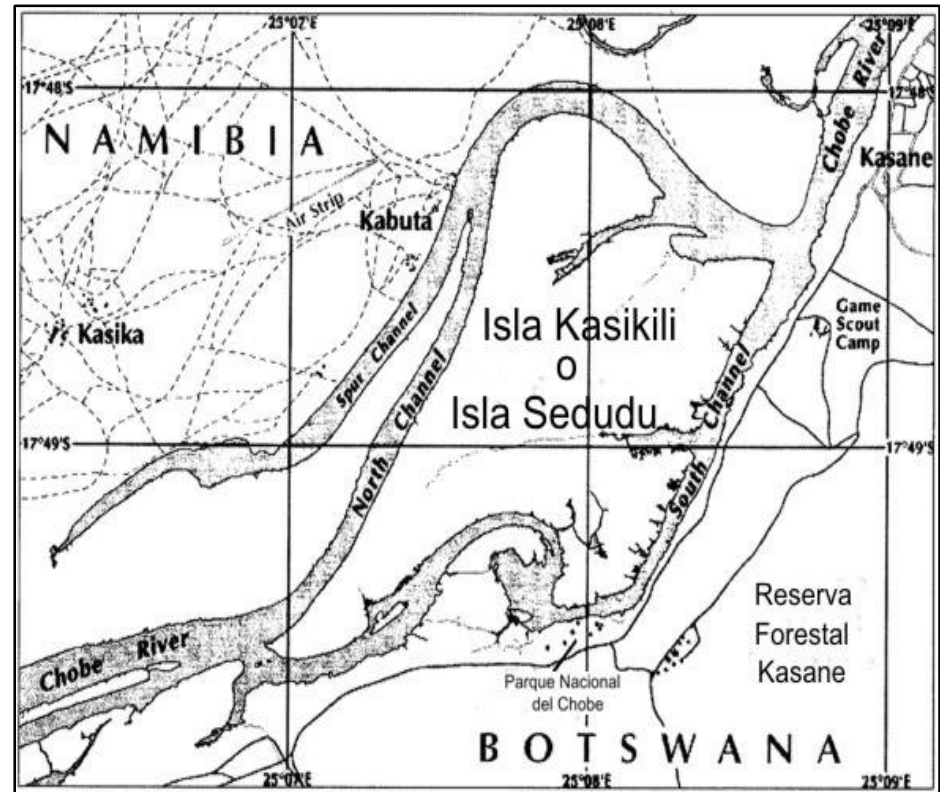
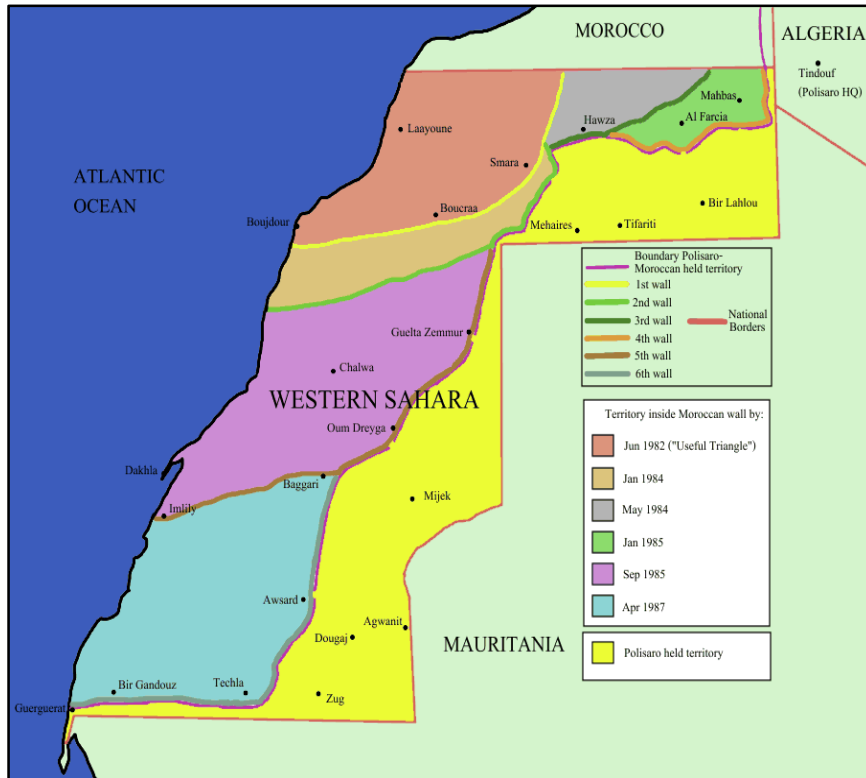
- nincs minimum lakosságszám meghatározva, de az állam létrejövetelekor már jelen kell lennie
- **mini/törpe államok:** Andorra, Monaco, Liechtenstein, San Marino – alacsony lakosságszámuk ellenére a nemzetközi jog alanyai
- **speciális helyzet:** Vatikán – a nemzetközi jog különleges alanya; a nemzetközi közösség nem minden tagja ismeri el államként
- **virtuális államok:** interneten szerveződő államok vagy adóelkerülés céljából létrejövő államalakulatok
 - nem tekinthetők államnak

Lakosság

– nomád lakosság kérdése –

- a lakosság meghatározásánál figyelemmel kell lenni a terület földrajzi sajátosságaira és az ott élők kultúrájára, hagyományaira
(Nemzetközi Bíróság – Nyugat-Szahara tárgyában adott tanácsadó vélemény, 1975)
- azonban a pusztán gazdasági célú hasznosítás még nem jelenti azt, hogy a lakosság az adott területen élni, így az ilyen jellegű terület sem fog államterületnek minősülni
(Nemzetközi Bíróság – Kasikili/Sedudu sziget ügye, Botswana v. Namíbia, 1999)

Lakosság

Lakosság

- tényleges kapcsolat az állam és polgárai között –
állampolgárság
- eltérő szóhasználat – eltérő jelentéstartam: nép, lakosság, állampolgár
 - értéksemleges kifejezés: lakosság
- állampolgárság, mint jogok és kötelezettségek kettőse
 - jogok: aktív és passzív szavazati jog, emberi jogok
 - kötelezettségek: adófizetés, sorkatonai szolgálat

Lakosság

Állampolgárság keletkezése:

- *ius soli* – területi elv: az adott állam területén való születéssel nyer állampolgárságot pl.: USA, Ausztrália
- *ius sanguinis* – vérségi elv: a szülő állampolgárságát örökli a gyermek pl.: No., Ausztria, Svájc, Mo.

Lakosság

- **kettős állampolgárság** problémája
 - l.d.: Párizs-környéki békeszerződések utáni helyzet
- **hontalanság**: amikor egy természetes személy nem rendelkezik egy állam állampolgárságával sem
 - 1961: ENSZ-egyezmény
 - 1997, 2006: Európa Tanács égisze alatt elfogadott egyezmények
 - céljuk: a hontalanság megelőzése, megszüntetése
 - fő eszköz: állampolgárságtól való megfosztás, mint büntetés eltörlésének előmozdítása

Terület

- **fogalma:** az állam határai által körbezárt szárazföld, kiegészülve a parti tengerrel és egyéb kivételes elemekkel (lajstromozott vízi és légi járművek)
- életvitelszerűen ott tartózkodó lakosság
- nincs minimum:
pl. Tuvalu (26 km², 10 ezer fős lakosság)

Terület - Tuvalu

Terület

- a határviták nem jelentik az államként való elismerés akadályát
 - pl.: 1912: Albánia – szerb és görög megszállás alatt
 - pl.: 1948: Izrael – háború a szomszédokkal
 - pl.: 1992: Szlovénia, Horvátország: elhúzódó határviták

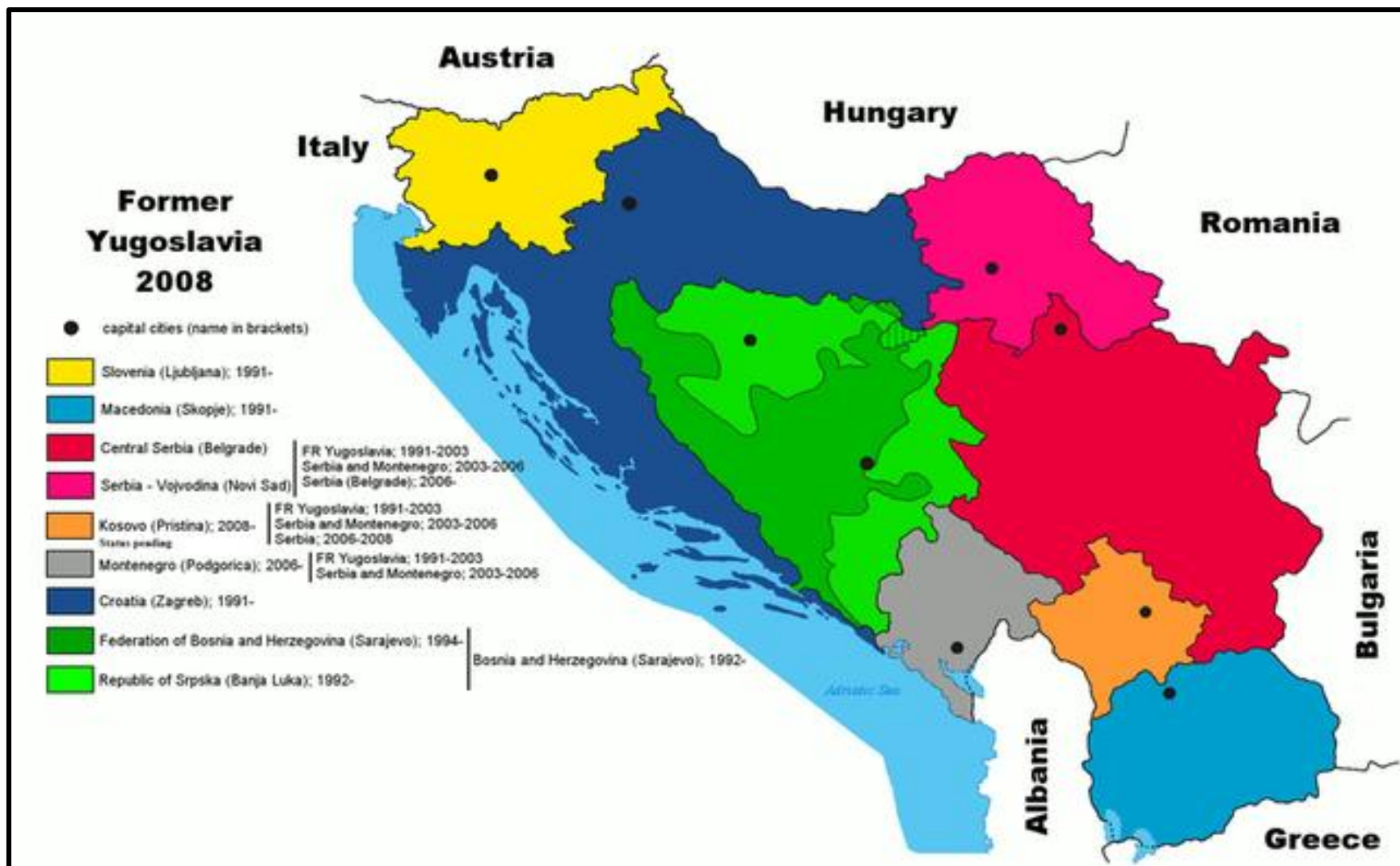
United Nations Partition Plan UN Resolution 181

Rhodes Armistice Line

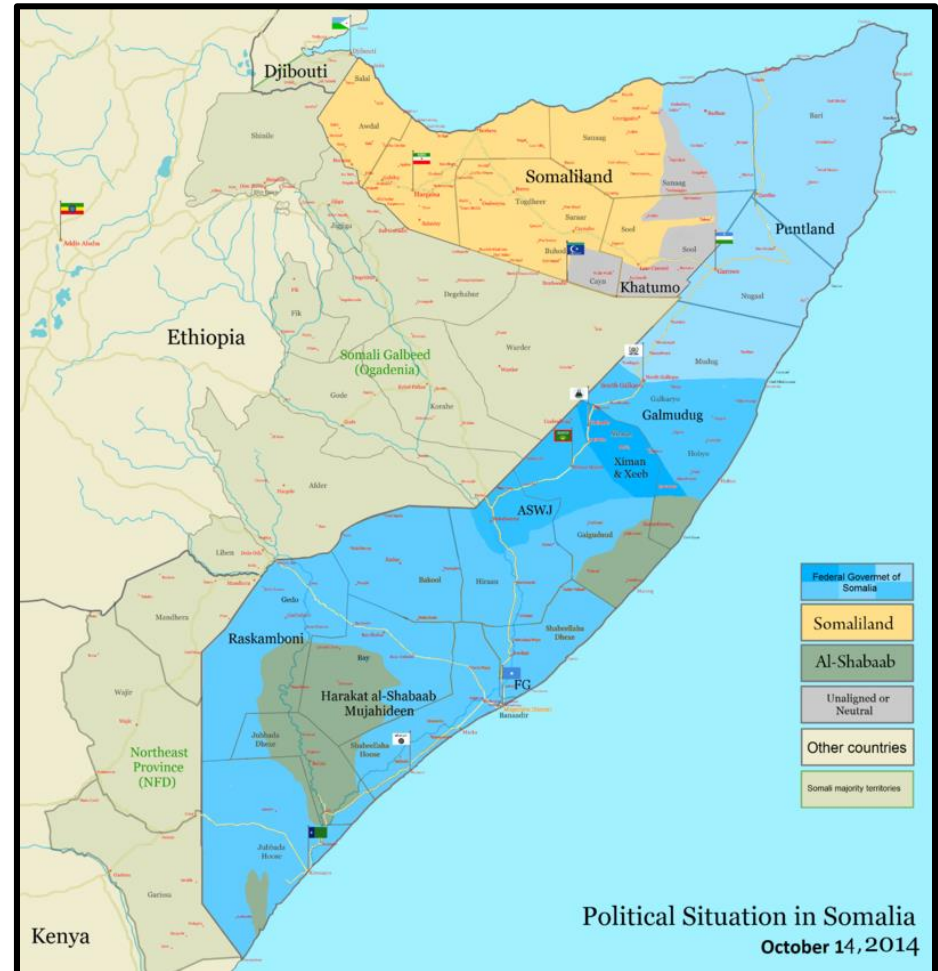
Terület

Kormányzat

- **def.: képesség arra, hogy tényleges hatalmat gyakoroljon az ott élők felett**
- **önálló és tényleges hatalomgyakorlás**
 - DE! l.d. Afganisztán, Szomália – bukott államok: olyan államalakulatok, amelyek nem képesek biztosítani a közszolgáltatásokat az ott élők számára (közrend, ivóvíz, élelmiszer, stb.) és amelyek ellenőrzése nem terjed ki az állam területének és lakosságának döntő részére
 - a nemzetközi jog bízik az állami kontroll helyreállításában – kormányzat hiányában sem beszélhetünk jogi értelemben megszűnt államról

Kormányzat

Kormányzat

- **idegen megszállás kérdése**
 - pl.: Mo., balti államok, Lengyelország felosztásai
- nem a kormányforma vagy az alkotmányos berendezkedés határozza meg
 - pl.: Róma, Fro., No.

Kapcsolattartás más államokkal

- saját aktusaival és saját diplomáciai szolgálata révén **vegyen részt az államok közti kapcsolatokban**
 - nem feltétlen követelmény: mini államok felkérhetnek más államokat is a helyettük és nevükben való kapcsolattartásra
 - l.d.: törpeállamok

III. Államelismerés

Szubjektív oldal - Államelismerés

- jelentése: az állam a másik felet egyenrangú partnernek, a nemzetközi jog alanyának ismeri el
- **deklaratív** hatály – nem feltétele az államiságnak, nincs hatással rá, de van összefüggés a két intézmény között
- önkéntes alapon történik – nem vonható vissza
- politikai eszköz

Államelismerés

1932: Stimson-doktrína: a másik állam által erőszak alkalmazásával létrehozott állam elismerése tilos

- 1931: Mandzsúria kapcsán fogalmazta meg az amerikai külügyminiszter
- 1980: ENSZ BT megtiltja a Töröko. által kikiáltott Észak-ciprusi Török Köztársaság elismerését

Államelismerés

Államelismerés

Államelismerés

1991-1992: Badinter-bizottság: célja, hogy megállapítsa, a Jugoszlávia területén létrejött új államok milyen feltételekkel ismerhetők el az Európai Közösség részéről

- biztosítékot kell nyújtaniuk az ENSZ Ao.,
 - a határok,
 - a leszerelési és nukleáris egyezmények,
 - valamint az emberi- és kisebbségi jogok tiszteletben tartására
- a feltételek nem váltak kötelezővé, azonban iránymutatásként szolgálnak a nemzetközi közösség részére

Államelismerés

Az államelismerés módjai

- kifejezett vagy ráutaló magatartással történő
 - **kifejezett:** okiratba foglalt, vagy más ünnepélyes formában megtett
 - **ráutaló:** nincs formális aktus
- *de jure* vagy *de facto*
 - ***de jure*:** teljes, végleges
 - ***de facto*:** ideiglenes, korlátozott – elegendő idő elteltével *de jure* elismeréssé válhat
- ***ad hoc*:** kapcsolatfelvétel és egyes vitás kérdések rendezését lehetővé tévő ideiglenes kapcsolatfelvétel; olyan módon történik, hogy abból ne lehessen következtetni a két állam között, akár *de facto* elismerésre sem
 - pl.: Izrael és arab szomszédai közötti hadifogolycsere egyezmények

Államelismerés

– az elismerés hatásai:

- a két állam vonatkozásában életbe lép a nemzetközi **szokásjog**
- az elismert állam igényelheti magának az **állami immunitást**
- a köztük lévő kérdések szabályozására **nemzetközi szerződést** köthetnek
- az elismerés kiterjed az elismert állam **jogszabályaira, hatósági aktusaira, ítéleteire és pénzére**

– az el nem ismert államoknak és velük szemben a többi államnak is tiszteletben kell tartania a nemzetközi jog alapnormáit

(ENSZ Ao.-ban foglalt elvek, kógens normák pl.:

kalózkodás tilalma, rabszolgaság tilalma, erőszak tilalma)

Az államiság következményei

Állami immunitás

- tartalma: az államot, mint szuverént más állam bírósága, hatósága előtt mentesség illeti meg – nem lehet eljárni vele szemben
- kivételek:
 - az állam lemond a mentességről
 - amikor az állam a gazdasági életben vesz részt, kereskedelmi ügyleteket folytat – ekkor csak funkcionális mentesség illeti meg

IV. Kormányelismerés

Kormányelismerés

- általánosságban nincs rá szükség pl.: demokratikus választások során újonnan megválasztott kormány esetén
- különös jelentőségre akkor tesz szert, ha a kormány hatalomra kerülése körül valami probléma merül fel vagy az állammal történik valami, így különösen:
 - emigráns kormány pl.: II. világháború alatt a csehszlovák kormány Londonban Eduard Beneš vezetésével
 - versengő kormányok pl.: II. vh. alatt polgári és kommunista lengyel kormány egyszerre kívánta képviselni az államot
 - még nem létező állam kormánya pl.: gyarmati függetlenség – hadviselő félként elismert felkelők
 - alkotmányellenesen hatalomra kerülő kormány pl.: 1973 Chile – Augusto Pinochet tábornok megbuktatja az Allende-kormányt

Kormányelismerés

Kormányelismerés

- **Tobar-elv:** az Amerikai Államok Szervezetének gyakorlata alapján: **egy alkotmányellenesen hatalomra jutó kormányzat mindaddig nem ismerhető el, amíg demokratikus választásokon meg nem erősítik**
- **Estrada-elv:** sokat támadott, ellentmondásos elv, amely szerint **az államoknak tartózkodniuk kell más államok kormányának elismerésétől, mert ez az állásfoglalás már önmagában is sérti az állam szuverenitását és a belügyekbe való beavatkozásnak számít**

V. Az állam büntető joghatósága

Az állam joghatósága

- büntető joghatósági elvek:
 - területi elv
 - állampolgársági elv
 - aktív személyi elv
 - passzív személyi elv
 - védelmi elv
 - egyetemlegesség/univerzalitás elve

Az állam joghatósága

1.) **területi elv:** az állam a területén elkövetett cselekmények vonatkozásában jogosult és kötelezett is eljárni

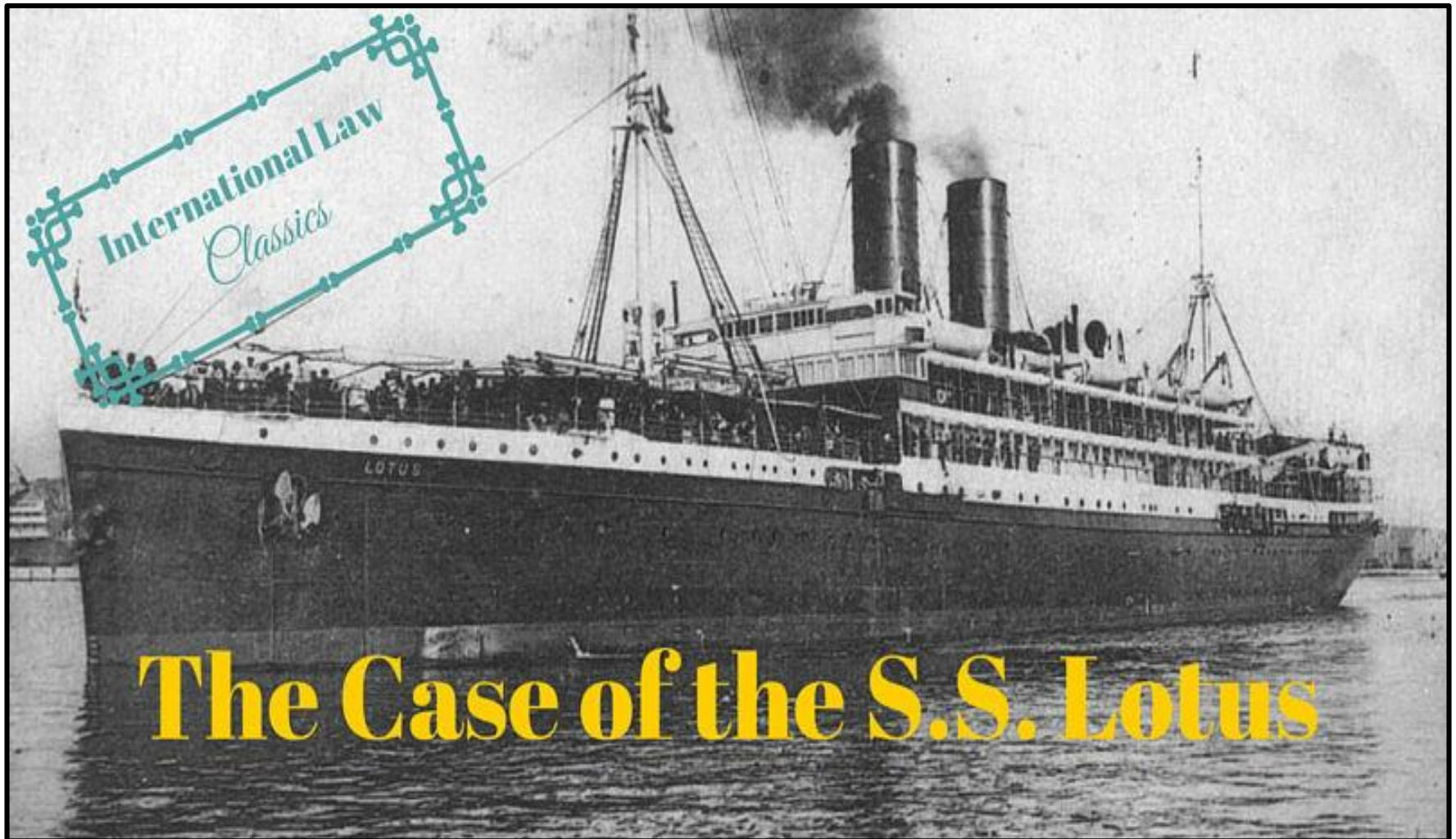
– több állam területén lezajló cselekmények pl.: folyó szennyezése, nemzetközi bűncselekmények – embercsempészet esetén mindegyik államnak lehet joghatósága

– l.d. **Lotus ügy** 1927 – ÁNB (Fro. v. Töröko.)

- jelentősége: hogyan járjanak el a felek a joghatósági elvek ütközése esetén?

(http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927.09.07_lotus.htm)

Lotus ügy: 1927 – ÁNB (Fro. v. Töröko.)

Az állam joghatósága

2.) állampolgársági elv

- aktív személyi elv:** az állam bünteti az állampolgárai által elkövetett cselekményeket, függetlenül az elkövetés helyétől
- passzív személyi elv:** az állam az állampolgárai sérelmére külföldön elkövetett cselekményeket is bünteti

Az állam joghatósága

3.) védelmi elv: idegen állampolgárok külföldön követnek el olyan cselekményt, amely a elkövetés szerinti államban nem feltétlen számít bűncselekménynek, viszont sérti az állam biztonságát

Az állam joghatósága

4.) univerzalitás/egyetemlegesség elve

- a nemzetközi közösség által **különösen veszélyesnek tekintett bűncselekmények** esetén bármely állam jogosult eljárni
- nem kell konkrét kapcsolat az elkövető, a sértett és az eljárni szándékozó állam között
- üldözendő cselekmények: az 1949. évi genfi egyezmények súlyos megsértése (háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények, népiirtás) vagy pl.: kalózkodás

Eichmann ügy (1962)

VI. Az állam megszűnése

Államok megszűnése

- **Megszűnési okok :**

- **terület** – önmagában a terület csökkenése nem képez megszűnési okot
pl.: Banglades, Jugoszlávia, Lengyelország
- **lakosság:** csak akkor, ha nem marad lakosság;
általában összefügg a területvesztéssel
- **konszenzusus megszűnés**
pl.: SZU, Csehszlovákia

Államok megszűnése

Államok megszűnése

- **Különleges esetek:**
 - **alkotmányos struktúra megváltozása**
 - nem megszűnési ok pl.: Mo., Oroszo.
 - bukott államok pl.: Szomália, Afganisztán – az államhatalom meggyengülése vagy megbénulása nem jelent megszűnést
 - **idegen állam katonai ellenőrzése**
 - nem szünteti meg a szuverenitást
 - nem jelenti az államiság végét
 - pl.: 1990: Irak – Kuvait
 - pl.: 1940-90: a balti államok SZU általi megszállása

Államok megszűnése

VII. Államutódlás

Államutódlás

- **def.:** valamely államnak egy másik állam által való felváltása annak területi szuverenitása és az ebből folyó jogai és kötelezettségei tekintetében
- kérdés: az elődállam által szerzett jogok és vállalt kötelezettségek átszállása
- Pl.: Szovjetunió ENSZ BT tagsága és adósságai

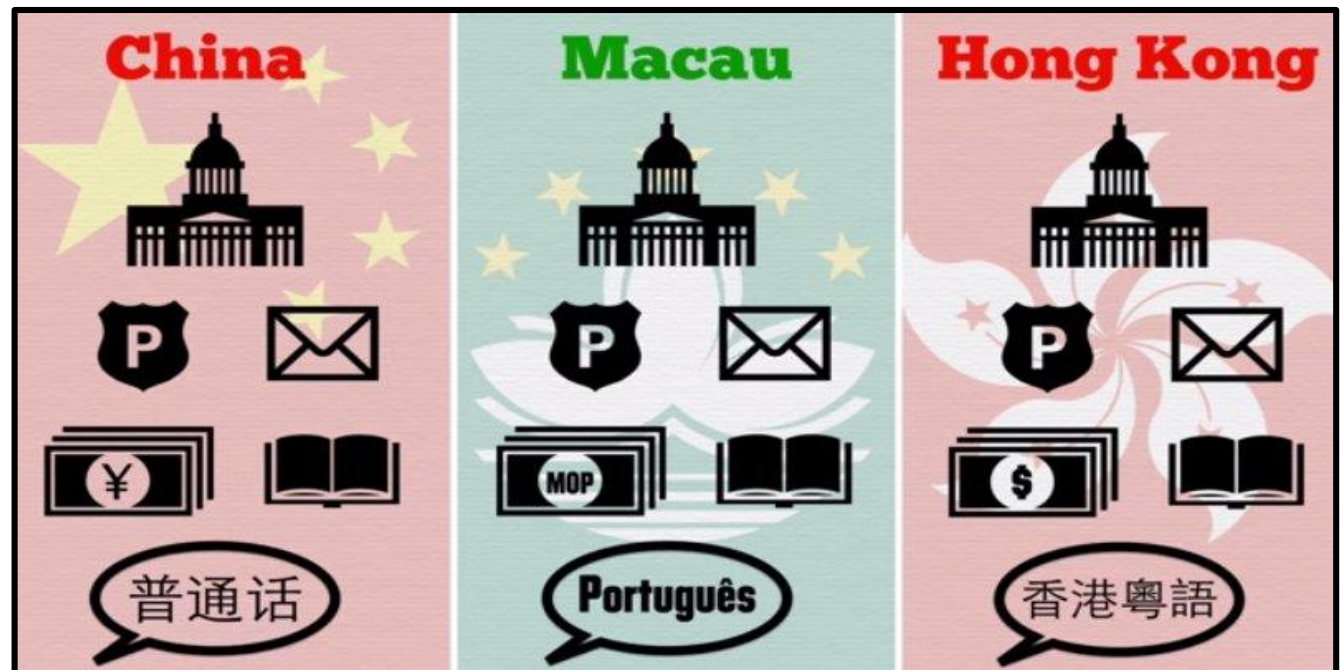
Államutódlás

- eltérő megközelítések: **folyamatosság elve** vs. **tiszta lap elve** – eltérő helyzetekben alkalmazandók
 - **folyamatosság elve:** az elődállam által szerzett jogok és vállalt kötelezettségek továbbvitele, átszállása
 - **tiszta lap (clean slate) elve:** az újonnan létrejövő állam választhat, hogy mely nemzetközi szerződésekhez kíván csatlakozni

Államutódlás

1.) államterület átszállása – mozgó szerződési határok elve: ha ez a szerződés jellegéből és tartalmából egyértelműen következik, akkor nem kerül kiterjesztésre az újonnan megszerzett terület vonatkozásában

- pl.: Hong-Kong, Makaó

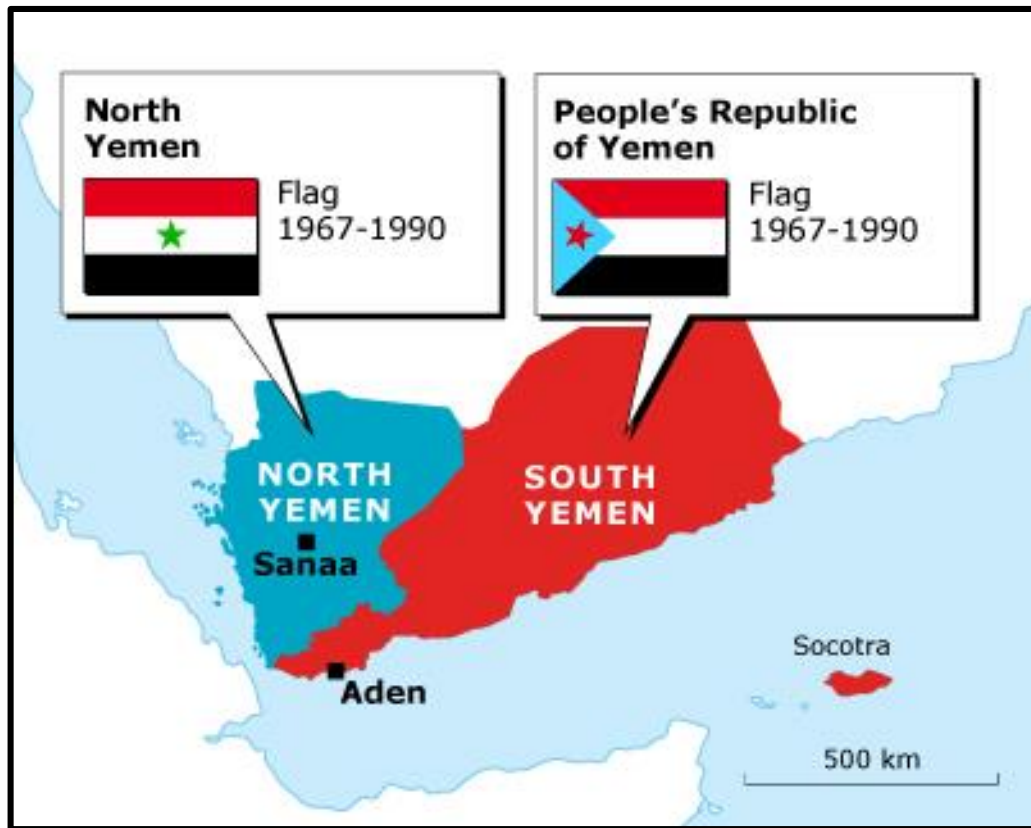
Államutódlás

- 2.) államegyesülés: két vagy több állam elveszti korábbi jogalanyiságát és egy új állam jön létre
- mindkét állam által ratifikált szerződések hatályban maradnak a korábbi területen alkalmazva
 - amennyiben feszültséget okoz, úgy feloldható a szerződés hatályának egész államra való kiterjesztésével
 - pl.: 1990 Észak- és Dél-Jemen

Államutódlás

- 3.) beolvadás:** egy állam önkéntes döntése nyomán elveszti jogalanyiságát és beolvad egy másik államba
- a másik állam identitása azonos marad
 - a megmaradt államra vonatkozó szerződések lesznek irányadóak a változó szerződési határok elvének megfelelően
 - pl.: 1990: NDK beolvadása az NSZK-ba

Államutódlás

Államutódlás

- 4.) felbomlás, szétválás:** egy állam úgy válik szét részekre, hogy azok közül egyik sem folytatja az elődállam jogi identitását
- az elődállam által kötött szerződések hatályban maradnak az utódállamokban
 - pl.: Jugoszlávia

Államutódlás

Államutódlás

5.) kiválás: egy állam függetlenné válik

- az elődállam államiságát ez nem érinti
- az újonnan létrejövő állam továbbra is kötve van az elődállam szerződéseinek által
 - pl.: 1971: Banglades kiválása Pakisztánból
 - pl.: 2006: Montenegró kiválása Szerbiából

Államutódlás

Államutódlás

- **állampolgárság kérdése**
 - lehetséges problémák: hontalanság, kettős állampolgárság
 - **nemzetközi jogi opció:** államutódlás esetén, ha továbbra is létezik az elődállam, vagy van olyan állam, amely a területén lévő nemzetiséget képviselni tudná, akkor az állampolgár maga választhatja meg, hogy mely állam polgára kíván lenni, azonban ez költözéssel járhat (l.d.: Trianon)

VIII. Fogalomtár

Fogalomtár

- **állam:** a nemzetközi jog általános alanya, amely állandó lakossággal, meghatározott területtel, kormánnyal és más államokkal való kapcsolattartás lehetőségével rendelkezik
- **állampolgárság:** tényleges kapcsolat az állam és polgárai között
- **terület:** az állam határai által körbezárt szárazföld, kiegészülve a parti tengerrel és egyéb kivételes elemekkel (lajstromozott vízi és légi járművek)

Fogalomtár

- *ius soli* elve / területi elv: az egyén az adott állam területén való születéssel nyer állampolgárságot
- *ius sanguinis* elve / vérségi elv: a szülő állampolgárságát örökli a gyermek
- **hontalanság:** amikor egy természetes személy nem rendelkezik egy állam állampolgárságával sem
- **kapcsolattartás más államokkal:** az állam saját aktusaival és saját diplomáciai szolgálata révén vegyen részt az államok közti kapcsolatokban

Fogalomtár

- **Stimson-doktrína:** 1932-ben az akkori amerikai külügyminiszterről elnevezett elv, amelynek lényege, hogy a másik állam által erőszak alkalmazásával létrehozott állam elismerése tilos
- **Tobar-elv:** egy alkotmányellenesen hatalomra jutó kormányzat mindaddig nem ismerhető el, amíg demokratikus választásokon meg nem erősítik
- **Estrada-elv:** az államoknak tartózkodniuk kell más államok kormányának elismerésétől, mert ez az állásfoglalás már önmagában is sérti az állam szuverenitását és a belügyekbe való beavatkozásnak számít
- **állami immunitás:** az államot, mint szuverént más állam bírósága, hatósága előtt mentesség illeti meg – nem lehet eljárni vele szemben

Fogalomtár

- **területi elv:** az állam a területén elkövetett cselekmények vonatkozásában jogosult és kötelezett is eljárni
- **aktív személyi elv:** az állam bünteti az állampolgárai által elkövetett cselekményeket, függetlenül az elkövetés helyétől
- **passzív személyi elv:** az állam az állampolgárai sérelmére külföldön elkövetett cselekményeket is bünteti
- **védelmi elv/állami önvédelem elve:** idegen állampolgárok külföldön követnek el olyan cselekményt, amely a elkövetés szerinti államban nem feltétlen számít bűncselekménynek, viszont sérti az állam biztonságát
- **egyetemlegesség/univerzalitás elve:** a nemzetközi közösség által különösen veszélyesnek tekintett bűncselekmények esetén bármely állam jogosult eljárni

Fogalomtár

- **bukott állam:** olyan államalakulatok, amelyek nem képesek biztosítani a közszolgáltatásokat az ott élők számára (közrend, ivóvíz, élelmiszer, stb.) és amelyek ellenőrzése nem terjed ki az állam területének és lakosságának döntő részére
- **államutódlás:** valamely államnak egy másik állam által való felváltása annak területi szuverenitása és az ebből folyó jogai és kötelezettségei tekintetében
- **tiszta lap elve:** az elődállam által szerzett jogok és vállalt kötelezettségek továbbvitele, átszállása
- **mozgó szerződési határok elve:** az újonnan létrejövő állam választhat, hogy mely nemzetközi szerződésekhez kíván csatlakozni

Fogalomtár

- **beolvadás:** egy állam önkéntes döntése nyomán elveszti jogalanyiságát és beolvad egy másik államba
- **államegyesülés:** két vagy több állam elveszti korábbi jogalanyiságát és egy új állam jön létre
- **felbomlás/szétválás:** egy állam úgy válik szét részekre, hogy azok közül egyik sem folytatja az elődállam jogi identitását
- **kiválás:** egy állam oly módon válik függetlenné, hogy az nem érinti az előállam államiságát
- **nemzetközi jog opció:** államutódlás esetén, ha továbbra is létezik az elődállam, vagy van olyan állam, amely a területén lévő nemzetiséget képviselni tudná, akkor az állampolgár maga választhatja meg, hogy mely állam polgára kíván lenni

IX. Önellenőrző kérdések

Önellenőrző kérdések

- 1) Melyek az állam fogalmi elemei? Melyik nemzetközi szerződésben és mikor kerültek lefektetésre?
- 2) Milyen elvek mentén történhet az állampolgárság megszerzése?
- 3) Mit értünk hontalanság alatt? Mely nemzetközi szervezetek léptek fel ellene?
- 4) Mit értünk bukott állam alatt? Nevezzen meg 2 példát!
- 5) Mit jelent, hogy az államelismerés deklaratív hatályú?
- 6) Ismertesse a Stimson-doktrína lényegét! Mely államok vonatkozásában bír(t) jelentőséggel?
- 7) Milyen jelentőséggel bír a Badinter-bizottság tevékenysége az államelismerés szempontjából?
- 8) Melyek az államelismerés joghatásai?
- 9) Mi a különbség a de jure, a de facto és az ad hoc elismerés között?
- 10) Melyik kormány szorul elismerésre? Mit jelent a kormányelismerés?

Önellenőrző kérdések

- 11) Mi a különbség a Tobar-elv és az Estrada-elv között?
- 12) Mi a különbség az államelismerés és a kormányelismerés között?
- 13) Mely elvek mentén történhet az állam joghatóságának megállapítása?
- 14) Mit értünk emigráns kormány alatt?
- 15) Mit jelent az államok közötti utódlás?
- 16) Milyen esetei vannak az utódlásnak?
- 17) Ismertesse a szerződésekben való utódlás eseteit!
- 18) Mit jelent a tiszta lap (clean slate) elve?
- 19) Az állam területének idegen hatalom általi megszállása egyet jelent-e az államiság megszűnésével?
- 20) Mi a különbség kiválás és felbomlás között?

X. Ajánlott irodalom

Ajánlott irodalom

- Kende Tamás – Nagy Boldizsár – Sonnevend Pál – Valki László: Nemzetközi Jog, Complex, Budapest, 2014, 105-109, 115-138.
- Kovács Péter: Nemzetközi Közjog, Osiris, Budapest, 2011. 93-110, 143-160.
- Kardos Gábor – Lattmann Tamás (szerk.): Nemzetközi Jog, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 105-131.
- Malcolm N. Shaw: Nemzetközi Jog, Complex, Budapest, 2008, 178-187, 339-374, 779-820.
- Ádány Tamás Vince: Mikronemzeti törekvések a nemzetközi jogi államfogalom tükrében, Pázmány Law Working Papers, 2015/11 (http://plwp.eu/docs/wp/2015/2015-11_Adany.pdf)
- Kajtár Gábor: Az Iszlám Állam nemzetközi jogi státusa és annak joghatásai, Külügyi Szemle, 2016/4 (<http://kki.hu/assets/upload/Kajter.pdf>)

Képek forrása: Google, Wikimedia Commons

**Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült
az Európai Unió támogatásával.**

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

